

Geliş Tarihi:

28.02.2011

Kabul Tarihi:

11.12.2022

Yayımlanma Tarihi:

31.12.2022

Kaynakça Gösterimi: Subasi, H., & Yildiz, N.G. (2022).
Bağlanma Temelli Kanıta Dayalı Mentörlük
Modeli, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi*, 21(45), 1558-1580.
doi: 10.46928/iticusbe.1080464

BAĞLANMA TEMELLİ KANITA DAYALI MENTÖRLÜK MODELİ

Teorik

Hacer Subaşı

Sorumlu Yazar (Correspondence)

International Islamic University of Malaysia

hacer.subasi@yahoo.co.uk

Nadire Gülçin Yıldız,

İstanbul Medipol Üniversitesi

ngyildiz@medipol.edu.tr

Hacer Subaşı, PhD (c), International Islamic University of Malaysia, KidstFIRST Mental Health Clinic Dubai'de klinik çocuk psikoloğu olarak çalışmakla beraber alanda akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Nadire Gülçin Yıldız, İstanbul Medipol Üniversitesi Rehberlik ve Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Eğitim Fakültesi'nde doçenttir. Bu alanda çeşitli dersler vermekte, projeler yürütmekte ve araştırmalar yapmaktadır.

BAĞLANMA TEMELLİ KANITA DAYALI MENTÖRLÜK MODELİ

Hacer Subaşı
hacer.subasi@yahoo.co.uk
Nadire Gülçin Yıldız
ngyildiz@medipol.edu.tr

Özet

Sosyoekonomik faktörler, hane halkı ve yaşanan sosyal çevre / mahalle özellikleri, öğrenme deneyimlerini, okula yönelik tutumları, genel ruh sağlığı ve refahı etkilediğinden çocuk ve gençlerin genel iyilik hali için kritik öneme sahiptir. Mentörlük programları çocuk ve gençlerin pozitif gelişimini destekleyen sistemli programlardır. Araştırmalar, mentörlük programlarının bireyleri sosyal, duygusal, akademik ve istihdam alanlarında desteklemek adına faydalı olduğunu; koruyucu ve önleyici faktörleri teşvik ettiğini göstermektedir.

Amaç: 1990'lı yıllardan beri bu amaçla pek çok mentörlük programı hayata geçirilmiştir. Günümüze dek niceliksel olarak ciddi anlamda artış gösteren mentörlük programlarının niteliğinin nasıl olması gerektiği ile ilgili ciddi kaygılar doğmuştur. Söz konusu kaygıların sonucu kanıta dayalı mentörlük programlarının nasıl olması gerektiği sorusu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, mentörlük programlarının teorik çerçevesinin bağlanma temelli bir yaklaşım ekseninde formüle edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem/Tasarım / Metodoloji / Yaklaşım: Bu teorik araştırmada ilgili literatür ekseninde, etkili ve nitelikli mentörlük programlarının özellikle mentör ve menti eşleştirme sürecinde bağlanma temelli bir yaklaşımın ve bu yaklaşımın tüm süreçteki sürekliliği açısından süregiden süpervizyon desteğinin önemi teorik olarak tartışılmıştır.

Bulgular: Sonuç olarak, aşırı yapılandırılmış bir çerçevede sadece hedef odaklı mentörlük programlarından ziyade yine belirli bir çerçevesi ve hedefi olan ama ilişkiyi merkeze alan daha menti odaklı bir yaklaşım gençliğin pozitif gelişimi için gereklidir. Özellikle riskli arka plandan gelen çocuk ve ergenlerin 'riskli' oluş durumları bireysel faktörlerden ziyade çevresel faktörlerden kaynaklanıyorsa bağlanma temelli mentörlük programlarının çok iyi bir koruyucu / tampon işlevi gördüğünü belirlenmiştir.

Özgünlük: Bir mentörlük programında olması gereken süreçlerin yapılandırıldığı, hedef menti kitlesinin özelliklerinin, barındırdığı bireysel (ör. bağlanma tarzı, psikopatoloji) ve çevresel risk faktörlerinin dikkate alındığı bir nevi bireyselleştirilmiş mentörlük programları tartışılmaya başlanmıştır. Bağlanma konusunda yapılan birçok deneysel araştırma güvenli bağlanan bireylerin İÇM'lerinin 'olumlu' benlik ve öteki tasarımları içerdiğini gösterdiğinden dolayı, güvenli bağlanan bireyler ideal birer mentör adaydırlar. Bir akran destek modeli olarak mentörlük programları sistematik eğitimler ile desteklenmelidir. Program kapsamında düzenli bir süpervizyon desteği sunularak standardize ve sürdürülebilir programlar olmaları sağlanmalıdır. Kanıta dayalı bağlanma temelli mentörlük programları pozitif gelişimi destekleyen sürdürülebilir bir modeldir.

Anahtar Kelimeler: bağlanma temelli mentörlük, kanıta dayalı mentörlük, etkili mentörlük programları, gençlerin pozitif gelişimi, süpervizyon

JEL Sınıflandırması: 13

ATTACHMENT-FOCUSED EVIDENCE-BASED MENTORING MODEL

Abstract

Socioeconomic factors, household and social environment / neighborhood characteristics affect learning experiences, attitudes towards school, general mental health, and well-being. Therefore, it is critical to the general well-being of children and young people. There are socio-economic education areas, education households and livable social environment / neighborhood characteristics, education, school-purpose education, general mental health and education, and child education that is critical for the general well-being of students and youth. Mentoring programs offer are systematic structures targeting positive youth development. Studies demonstrate the effectiveness of mentoring programs in support of individuals socially, emotionally, academically and in employment areas, promoting protective and preventive factors.

Purpose: Wide range of mentoring programs have been put into practice since 1990s. Despite a rapid increase in these programs up-to-date, serious concerns have been raised regarding their quality. As a result of these concerns, the question of how effective and evidence-based mentoring programs should be is coming forward. Hereafter, more structured mentoring programs have been discussed, considering personal (e.g., attachment styles, psychopathology, etc.) and environmental risk factors of mentees independently.

Method/Design/Methodology/Approach: Examining the existing literature, mentoring programs are discussed theoretically by focusing on the importance of attachment relationships. To establish an effective mentoring program, which is maintained by evidence-based results, it is crucial to pair mentors and mentees according to their attachment patterns. Sustainability of mentoring programs should be supported by systematic and standardized trainings and ongoing supervision service provided for mentors.

Findings: Studies indicate that mentoring programs are effective in promoting positive development not only for mentis but also for the mentors by enhancing a positive climate and cooperative atmosphere. It has been determined that the mentoring relationship functions as a very good protector / buffer, especially when children and adolescents' conditions which pose risks due to environmental factors rather than individual factors.

Originality: More relationship focused mentee-based mentoring programs are found to be more effective in promoting positive youth development instead of excessively structured and goal-oriented mentoring programs. Individuals with secure attachment patterns are ideal mentor candidates, as many empirical studies on attachment have shown that the IWMs of securely attached individuals include 'positive' self and others. As a peer counseling model, mentoring programs should have structured and standardized programs supported with systematic training. Program sustainability is maintained by providing regular supervision assistance. In brief, evidence-based attachment focused model offers standardization that supports positive youth development.

Keywords: attachment-focused mentoring, evidence-based mentoring, effective mentoring programs, positive youth development, supervision

JEL Classification: I3

GİRİŞ

Mentörlük doğal veya formel olarak uygulanabilen; bilgi, beceri ve tecrübenin aktarıldığı ve ilişkideki her iki tarafında fayda gördüğü bir gelişim ve öğrenme sürecidir. Bu süreçte karşılıklı taraflardan bilgi, beceri ve tecrübe açısından verici konumda olan tarafa “mentör” denilirken bilgi, beceri ve tecrübe açısından alıcı konumda olan tarafa “menti” denilmektedir. Mentör kavramının Türkçe’de danışman, usta, hami, guru, lider, yönder gibi isimlerle ifade edilmesine rağmen uluslararası literatürde genel kabul gören adlandırmanın mentör olması sebebiyle mentörün kullanılması tercih edilmiştir. Nitekim, menti kelimesi için de çırak (apprentice) veya korunan (protégé) gibi isimlerle karşılanmaya çalışılsa da aynı gerekçeyle bu yazıda menti kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Mentörlük insanlık tarihi kadar eski bir ilişki modelidir. Ancak, bu ilişki modeli insanoğlunun içinde yaşadığı döneme özgü ihtiyaçları çerçevesinde farklı isimler ile anılmış; yapısal değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Tarihsel olarak mentörlük ile ilgili ilk yazılı kayıt Yunan mitolojisindeki bir destana dayandırılmaktadır. Bu destanda, Truva Savaşı’na gitmesi gereken İtaca Kralı Odyssey, oğlu Telamaque’ı yokluğunda ilgilenmesi ve yetiştirmesi için -aslında Yunan bilgelik tanrıçası (Minerva) olduğu belirtilen- yakın arkadaşı filozof Mentör’e emanet eder. Bu destan Fenelon (1699) tarafından kaleme alınan ‘Telemak’ın Maceraları’ isimli romanında konu edinilmiştir. Zamanı biraz daha ileri aldığımızda, örneğin 13. Yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti döneminde temayüz eden Ahilik sisteminin günümüzde tanımlanan ‘iş yeri mentörlüğü’ ve sistemlerine tekabül eden hatta daha ileri düzey bir örgütlenme sunan modeller de olduğu söylenebilir. İşyeri mentörlüğünde amaç kurumsal olarak tecrübesiz ya da daha az tecrübeli çalışanların daha tecrübeli çalışanlar (yönetici) tarafından belirli bir alan ve program dahilinde yetiştirilmesidir. Bu yetiştirme sürecinde kurulan sağlıklı ve destekleyici ilişkiler sayesinde kurumsal uyum ve iş birliğini artırılması bir diğer önemli amaçtır.

Ahilik sistemi insanların sanat, ticaret ve muhtelif meslek dallarında ‘usta (mentör) – çırak (menti)’ ilişkisiyle yetişmelerini ve kurulan kardeşlik bağıyla ahlaki gelişimlerinin desteklenmesini amaçlamıştır. Ahi kelimesi Divan-ı Lügati’-Türk’te “cömert, koçak, selek, yiğit” gibi anlamlarda kullanılmış olup (Güllülü, 1977) Türkçe ‘Akı’ kelimesinden türemiş olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda ahi kelimesinin ‘kardeş’ anlamına gelen Arapça ‘akhi / اخی’ sözcüğünden türediği de düşünülmektedir (Şeker, 2001). Her iki anlam beraber dikkate alındığında tıpkı güncel mentörlük modellerinde mentörlerden beklendiği gibi ‘ahilerin’ ahilik ilişkisinde hem tecrübe, itibar ve bilgi bakımından ‘baba’ gibi hem de kurdukları sıcak ve güven dolu muhabbetten dolayı ‘kardeş/abi’ gibi rol aldıkları söylenebilir. Amerika’daki 117 yıllık bir geçmişi olan ve halen uygulanmaya devam eden risk altındaki çocukların rehabilite edilmesini hedefleyen meşhur gençlik mentörlük programının isminin ‘Big Brother Big Sisters (BBBS) / Büyük Abiler Büyük Ablalar (BABA)’ olması bir tevafuk olmadığını söylemek mümkündür. ‘Brother’ ve ‘sister’ kelimelerinin Türkçe anlamları sırasıyla ‘abi’ ve ‘abla’; diğer bir deyişle ‘kardeş’ ya da ‘ahi’ anlamına gelmektedir.

Mentörlük programlarında gözlemlenen nicelik artışıyla beraber gençlerin pozitif gelişimini destekleyen etkili bir mentörlük programının nasıl olması gerektiği ile ilgili zaman içinde ciddi kaygılar doğmuştur. Böylelikle, araştırmalar mentörlüğü etkililik cihetinden incelemeye odaklanmıştır. Ancak, gençliğe yönelik geliştirilmiş mentörlük programlarından elde edilen “pozitif etki” süresinin kısa vadeli mi uzun vadeli mi olduğu tam olarak araştırılmamış bir konudur. Zamanla etkili bir mentörlük programının nasıl olması gerektiği ile ilgili pek çok hipotez ile yola çıkılarak ‘kervanın yolda düzülmesi’ bir yöntemden daha ‘kanıta dayalı’ bir yönteme geçilmiştir. Mevcut alan yazında artık bazı mentörlük programlarının bazı şartlar altında bazı olumlu sonuçlar ile ilişkili olduğu şeklindeki bulgular kanıta-dayalı ilerlemek adına oldukça yetersizdir. Bu nedenle, hangi özelliklere sahip popülasyona, hangi şartlar altında, hangi arabulucu değişkenlerin etkisi altında ne sıklıkla, hangi kriterlerin baz alındığı gibi mentörlük programlarında metodolojik soruların sorularak bir optimizasyon hedefi ile hareket edilmesi hayatidir (Rhodes, 2008; DuBois, ve ark., 2011).

Özellikle mentörlük araştırmaları anlamında 1990’lardaki bu uyanışla mentörlük programlarının çocuk ve gençlerdeki kaygı, madde veya alkol kullanımı sıklığı, davranışsal ve bilişsel problemler gibi semptomlardaki azalmaya odaklanması gerektiği düşünülerek ‘yaşamsal düzeyde’ bir amaca ulaşmayı hedeflemiştir. Genellikle de risk altındaki çocuk ve ergenler hedeflenmiştir (DuBois ve ark., 2011). Tıpkı, 1904 yılında Ernest Clerk isimli New York şehri mahkeme katibinin yargıya intikal eden erkek çocuk sayısının günden güne artış göstermesi üzerine bu çocukların suç teşkil eden davranışlarını azaltmak amacıyla önce ‘Big Brothers’ mentörlük sistemini başlatarak yola çıkması örneği gibi. Ancak güncel mentörlük yaklaşımlarının amacı, geçmişteki ‘eksiklik modeli’ (deficit model) yerine gençlerin pozitif gelişimine önem veren ‘dayanıklılık-temelli model’ (strength-based model) benimsenerek ‘üst düzeyli’ bir amaca doğru evrilmiştir (DuBois ve ark., 2011). Bu üst düzeyli amaç, bugünün gençleri yarının yetişkinleri olacak olan bireyleri öz-beceri, öz-yeterlilik, öz-güven, öz-kontrol, yaşam memnuniyeti, yurttaşlık bilinci ve sivil motivasyon, toplumsal rolleri üstlenme gibi alanlarda gayet yüksek düzeyli işlevselliğe sahip; üretken bireyler olarak yetiştirmeye tekabül etmektedir (Weiler ve ark., 2013). Bu amaçla yola çıkan mentörlük programları gençlerde üst düzey bir mesleki, psiko-sosyal ve kimlik gelişimi hedeflemektedir (Germain, 2011).

Mentörlükte beceri geliştirme ve hedef odaklı aşırı yapılandırılmış bir programdan ziyade ‘ilişki odaklı’ olması gerektiğine dair farkındalık zamanla artmıştır. Bu farkındalığa daha sonra bahsedilecek olan bağlanma kuramı ve kişilerarası ilişkiler kuramlarının ciddi katkısı vardır. Böylece, yine belirli bir yapı ve hedefe (ör. akademik başarı, not ortalaması, mezuniyet) sadık kalınan ama daha çok mentör ve menti arasında yakın, destekleyici ve anlamlı bir ilişkinin kurulmasının merkeze alındığı perspektif önem kazanmıştır. Nitekim, Amerika’daki BABA mentörlük programının ulusal düzeyde değerlendirildiği bir araştırmadan elde edilen bulgular bu argümanı desteklemiştir. 1992-1993 yıllarında BABA programına katılan 10-16 yaşlarındaki 959 çocuk ve ergen üzerinde gerçekleştirilen araştırmadan elde edilen bulgulara göre, okula ilişkin değer algısı, okul ile ilgili öz-beceri algısı, genel öz-değerlilik, okulu terk ve okul başarı puanı gibi ‘gençliğin pozitif gelişim’ sahalılarında elde ettikleri

kazanımların mentörlük ilişkisinin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Diğer bir deyişle, gençlerin pozitif gelişim gösterdikleri alanlarda mentörlük ilişkisinin ebeveynleriyle olan ilişkilerini düzelttiği ve bu düzelen ilişkilerin pozitif gelişim ve mentörlük arasındaki ilişkide bir arabulucu değişken (mediating variable) işlevi gördüğü tespit edilmiştir (Rhodes, Grossman & Resch, 2000).

Özetle, mentörlük programları mentör ve menti arasında tesis edilecek ilişkide akrabalık ilişkisinden mülhem bir abilik ya da ablalık ilişkisini örnek almaktadır. Ancak, bu gerçek anlamda bir abi-kardeş veya abla-kardeş ilişkisi değildir. Dışarıdan müdahale edilen (süpervizyon) ve kısmen yapılandırılmış ama bir taraftan da süreçte kendi spontanlığına yaşayan bir ilişkidir. Günümüze dek gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde sayısız mentörlük programı gerçekleştirilmiştir. Ancak varılan nihai sonuç gençlerin azami faydasını sağlamak için etkili bir mentörlük ilişkisinde eşleşme, uyumu, ideal süre ve zamanlama, nitelik, vb gibi konuların ayrı ayrı önemli olduğudur. Bu durum dikkatleri kişilerarası ilişkiler ve sosyo-emosyonel gelişimle ilgili alan yazında önemli bir yeri olan bağlanma kuramına çekmiştir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, ilgili literatür kapsamında kanıta dayalı bağlanma temelli sürdürülebilir mentörlük modeline ilişkin teorik çerçeve sunulmuştur.

Gençler ve özellikle risk altındaki gençler açısından konuyu ele aldığımızda, mentörlük ebeveyn dışı bir yetişkin (mentör) ile çocuk ya da ergen (menti) arasında tesis edilecek istikrarlı, destekleyici, sıcak ve güvenli bir ilişkiyle gençlerin pozitif gelişiminin (GPG) (positive youth development – PYD) amaçlandığı bir koruma ve müdahale yöntemidir. Ayrıca, mentörlük gençlerin pozitif gelişimini engelleyen risk faktörlerinin ‘hızlı bir tamirindense’ (quick fix) farklı dinamiklerin göz önünde bulundurulmasını gerektiren bir ‘süreçtir’ (Beltman & MacCallum, 2006).

Mentörlüğün dünyada çok geniş bir yayılma imkânı bulması BABA toplum-merkezli (community-based) mentörlük programından oldukça müspet sonuçlar elde edilmesiyle ilişkilidir. Bu programa dahil olan çocuk ve gençler üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularının oldukça sevindirici olmasının akabinde gençlere yönelik mentörlük programlarının sayısında hızlı artış yaşanmıştır. Bu artışla beraber farklı mentörlük modelleri türemiştir. Günümüze dek yaygın kullanılan mentörlük modelleri; a) birebir mentörlük, b) akran mentörlüğü, c) grup mentörlüğü, d) ters yönde mentörlük (reverse mentoring), e) kendi kendine mentörlük ve f) e-mentörlük olmak üzere altı kategoride özetlenebilir ancak burada genel ‘mentörlük programı’ olarak birebir mentörlük modelinden bahsedilecektir ancak e-mentörlük programları da COVID-19 salgını ile güncellik kazanmıştır.

Ergen-Ebeveyn İlişkileri

Ergenlik dönemi özerkleşme, ebeveynin bilişsel düzeyde de idealize edilmesiyle başlayan sosyalleşme temayülü ve kimlik inşası gibi gelişimsel özelliklerle karakterize bir dönemdir (Smith ve ark., 2015) ebeveyn dışı bir yetişkinle kurulacak güven dolu ve yakın ilişkinin genç bireyin yoğun

özerklik arayışı sürecinde denetimli bir serbestlik sunacağı düşünülmektedir (Britner ve ark., 2006). Mentörlükte küçük çocuğun oyun esnasında ara ara arkasına bakarak annesinin ‘fiziksel’ varlığını teyit etmek suretiyle keşfine devam etmesi gibidir (check-back) (Sroufe, 1977, s. 1186). Mentör-menti ilişkisinde de menti sosyalleşme ve özerkleşme sürecinde mentörün fiziksel olmaktan öte ‘psikolojik olarak ulaşılabilir’ oluşuna dayanır. Mentörlük ilişkisi sürecinde, mentörün rolü genç bireye ‘düzeltici tecrübe’ (corrective experience) sunmaktır (DuBois ve ark., 2011, s. 62). Mentör-menti ilişkisinde tekrar eden etkileşimler bu düzeltici tecrübenin zamanla menti tarafından içselleştirilmesini ve diğer sosyal ilişkilerine de genelleştirilmesini mümkün kılar. Adeta menti ebeveyniyle, arkadaşlarıyla ve diğer çevresiyle kurduğu ilişkileri gözden geçirme ve yeniden değerlendirme imkânı bulur. Pek tabii, mentörlük ilişkisinden faydalanan taraf her zaman bağlanma kuramı terminolojisiyle ‘bakım-alan’ (care-reciever) konumundaki menti değildir. Özellikle de modern toplumların nüfus yaş ortalamalarının hızla artması ve yetişkin desteğinin doğal yollarla daha az alınabildiği yeni toplumsal yapı dikkate alındığında mentörlük programlarının mentörlük ilişkisinde ‘bakım veren’ (care-giver) konumunda olan mentörlerin yaşamlarının önemini ve mesleki katkılarını fark etmelerini sağlayarak bireysel bir memnuniyet ve başarı hissiyatı yaşamalarına vesile olmaktadır (Beltman & MacCallum, 2006).

Ergen-ebeveyn ilişkilerini açıklayan iki modelden bahsedilebilir: a) özerkleşmeci model ve b) çatışmanın öğreticiliğini savunan model. Görece daha eski olan ilk modele göre ergenler olgunlaştıkça kendilerini ebeveynlerinden ayırır ve ailelerinden ayrı özerk bir yapıya doğru hareket ederler. Bu modele göre, ebeveyn ile ergen arasındaki çatışma ergenlik süresince ağır ve gerilimli bir şekilde yaşanır. Öte yandan, yeni model ergenlerin daha büyük ve karmaşık bir sosyal dünyayı keşfi ve çatışmaların öğretici işlevi üzerinde durur. Ayrıca, bu model ebeveynlerin önemli bağlanma şahsiyetleri ve destek sistemleri olarak rolüne dikkat çekmesi nedeniyle bağlanma kuramı ile de oldukça tutarlıdır. Bu modele göre, ebeveyn çocukluk bağımlılığından yetişkin bağımsızlığına geçiş sürecinde pozitif gelişimi destekleyici bir işlev görmektedir (Santrock, 2011). Dolayısıyla, potansiyel ebeveyn-ergen çatışma sahalarında mentörlük programlarının ilişkiyi düzeltici ve destekleyici rolü çok hayatidir.

Mentörlük Programlarında Etkililik Sorunu

Literatürde gençlik mentörlük programlarının etkililiği ve niteliğini arttıran değişkenleri a) yapısal değişkenler, b) ilişkisel değişkenler ve c) mentörlüğün tek başına bir müdahale yöntemi olarak mı yoksa daha kapsamlı bir müdahale yönteminin bir parçası olarak mı uygulandığı şeklinde birbiriyle yakından ilişkili üç ayrı kategoride değerlendirmek mümkündür. Yapısal değişkenler kendi arasında şu şekilde sıralanabilir: a) mentörlük programının süresi; b) mentör-mentinin düzenli görüşmesi; c) mentör ve mentinin görüştüğü ortam; d) mentör ve mentinin aktiviteleri; e) mentöre sağlanan kurumsal destek; f) mentör süpervizyon sürekliliği; g) eşleştirme öncesi sonrası mentör eğitimi ve h) mentörlük ilişkisinin sonlandırılması (Rhodes ve Lowe, 2007).

Araştırmalar mentörlük programlarının süresi, mentör-menti görüşmelerinin düzenli olması, mentörün kurumsal olarak desteklenmesi ve mentör süpervizyonunun mentörlük programlarından elde edilen verimliliği olumlu etkilediğini göstermektedir (Rhodes & Lova, 2007). Mentörlük programlarının etkililiğini belirleyen bir diğer önemli faktör ise mentör ve menti görüşme ortamıdır. Mentörlük aktivitelerinin okul ortamında yapılması toplumsal düzlemde farklı ortamlarında yapılmasına kıyasla daha az etkili olduğu bulunmuştur (Britner ve ark., 2006).

Mentörlükte etkililiğini belirleyen bir diğer konu ise programlar süresidir. Ayrıca, muhtelif araştırmalar mentide pozitif değişime vesile olacak optimum mentörlük süresinin en az 12 ay ve daha uzun olduğu göstermiştir. Yine araştırma bulgularına göre, mentörlük ilişkisinin 3 ay ve daha kısa sürmesi yani 'erken terminasyon' gençlere faydadan çok zarar vermektedir. Bu zararın özellikle risk altındaki gençlerde terkedilme ve koşulsuz kabul görmemesiyle ilgili kaygıların tetiklenmesine sebep olduğu ve dolayısıyla gelecekteki ilişki kurma becerisini de olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Grossman & Rhodes, 2002). Bu nedenle, 'önce zarar verme' ilkesiyle hareket edebilmek çok önemlidir (Hamilton & Hamilton, 2005). Mentörlük ilişkisi öncesinde mentör eğitimi etkililiğe olumlu katkısı olan çok temel bir değişken olmakla beraber görüşmelerdeki aktivitelerin seçimi ve uygulanması sürecinde mentinin aktif katılımı ve ihtiyaçlarının gözetilmesi önemlidir.

Gençlere yönelik mentörlük programlarının etkililiği ve niteliğini arttıran değişkenleri 'ilişkisel değişkenler' daha çok mentörlük süreci başlamadan önce yapılan mentör-menti 'eşleştirme' ile ilgilidir. Mentörlük ilişkisinin uzun soluklu, destekleyici, karşılıklı, empatik ve güven dolu bir ilişki olabilmesi açısından eşleştirme sürecinde her iki partnerin de a) kişisel özellikleri ve b) bağlanma ilişkisi geçmişinin çok önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu yaklaşım mentörlük ilişkisinin niteliğini arttırmak adına atılmış çok önemli bir adım olmanın yanı sıra mentörlük programlarının kanıta dayalı olabilmesi için 'güvenli', 'destekleyici' gibi kavramlarla ifade edilen niteliklerin işe vuruk hale getirilip test edilebilirliğini de mümkün kılması açısından önemlidir. Eşleştirmelerin rastgele veya sadece mentör-menti ilgilerinin uyuşmasına dayanarak yapıldığı programlarda, 'zayıf' veya 'tutarsız' görüşmelerin mentilerin bir 'bağlantı/bağlılık' hissedememesiyle erken sonlandırılmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Grossman & Rhodes, 2002; Britner & Kraimer-Rickbay, 2005). Yukarıda bahsi geçen 'kişisel özellikler' boyutuyla bireyin halihazırdaki durumuna katkıda bulunan 'bireysel' ve 'çevresel' risk faktörleri kastedilmektedir. Bireysel risk faktörlerini a) ihmal ve istismar mağduru olma, b) engellilik, c) hamile ve ebeveyn ergenlik, d) suça itilmiş olma ve e) akademik olarak risk altında olma şeklinde sınıflandırılabilir (Britner ve ark., 2006). Çevresel risk faktörleri ise a) ebeveynlik tarzı, b) ebeveyn bağlanma tarzı, c) ebeveyn psikopatolojisi, d) aile içi ilişkiler ve e) ekosistem şeklinde kategorize edilebilir.

Riskli Çocuklar ve Mentörlük

Amerikan Hastalık Kontrol Merkezi Gençlik Risk Davranış Araştırması (2019, 2021) Olumsuz Çocukluk Deneyimleri (OÇD'ler - ACE's) karşısında kanıta dayalı mentörlük programlarının

etkilerini vurgulamaktadır. Olumsuz Çocukluk Deneyimleri (OÇD'ler), OÇD çalışmasına göre üç kategoride gruplandırılmıştır; a) istismar (duygusal, fiziksel, cinsel); b) hane halkı sorunları (eş şiddeti, madde bağımlılığı, akıl hastalığı, ayrılık ve boşanma, hapsedilmiş hane üyesi) ve c) ihmal (duygusal ve fiziksel) – çocukların gelişimi için sosyal-duygusal, bilişsel, fiziksel ve davranışsal riskler oluşturmaktadır (Felitti, 1998).

Meseleye Türkiye özelinde yaklaşıldığında, çocuklar Türkiye nüfusunun %27,2'sini oluşturmaktadır (TÜİK, Çocuk İstatistikleri, 2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye'nin nüfusu 2020 yılı sonu itibarıyla 83.614.362 olup, bunun 22.750.657'si çocuklardan (bu oranın %51,3'ü erkek iken, %48,7'si kız olmak üzere) oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler tanımına göre 0-17 yaş aralığında olan bireyler çocuk olarak kabul edilmekte olup, 1990 yılında bu oran toplam nüfusun %41,8 ve 2020'de ise %27,2'sini oluşturmaktadır. Bu oranın 2025 yılında %26,6, 2030 yılında %25,6, 2040 yılında %23,3, 2060 yılında %20,4 ve 2080 yılında %19,0 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, Çocuk İstatistikleri, 2020). OÇD'lerin gelişimsel ve yetişkin psikopatolojisi üzerindeki etkisi, erken teşhis edilirse üstesinden gelinebilir (Shonkoff ve ark., 2021). Mevcut demografi, OÇD'lere dayalı sağlık hizmetleri politikalarına ilişkin gelecek projeksiyonlarının oluşturulmasına yol açmaktadır. Türkiye'nin geçirmekte olduğu demografik değişimlere bakıldığında, OÇD'lerin rolü, gelecek nüfus kuşaklarının fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık açısından yadsınamaz olup, travmatik etkilere karşı mentörlük programları dayanıklılığı artırıcı bir koruma ve destek sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmalar, özellikle riskli arka plandan gelen (OÇD) çocuk ve ergenlerin 'riskli' oluşları bireysel faktörlerden ziyade çevresel faktörlerden kaynaklanıyorsa (Listenbee ve ark, 2012), mentörlük ilişkisinin çok iyi bir koruyucu/tampon işlevi gördüğünü göstermiştir. Örneğin çevresel bir risk faktörü olan 'reddedici ebeveynlik' çocuklarda ciddi davranış problemleri, psikolojik uyum, akademik problemler, zorlu kişisel ilişkiler ile ilişkilidir. Reddedici ebeveynlik nedeniyle çeşitli sorunlardan mustarip bir çocuk/ergen sıcak, ilgi dolu, kabul edici ve destekleyici bir mentörle geçmişte hissettiği 'reddi' 'kabule' çevirme imkânı bularak eksikliği telafi edebilir. Mentinin barındırdığı riskler bireysel faktörlerden kaynaklanıyorsa mentörlük programlarının etkisinin azaldığı; şayet bireysel ve çevresel faktörler bir arada bulunuyorsa mentörlük programlarının etkisinin neredeyse hiç olmadığı tespit edilmiştir (DuBois ve ark., 2002). Örneğin bireysel ve çevresel risk faktörlerinin bir arada bulunduğu istismar mağduru ve kurum bakımında olan çocuk ve ergenleri hedefleyen mentörlük programlarının bir ay içerisinde terminasyona uğradığı belirtilmektedir (Britner ve ark., 2006). Ancak, bağlanma temelli bir eşleştirme yapıldığında neticenin olacağı halihazırda bilinmemektedir. Nitekim riskli grupların mentörlüğü söz konusu olduğunda birbiri ile çakışan çoklu değişkenin mevcudiyeti nedeniyle en iyi yaklaşımı belirlemek oldukça güçtür.

Ancak, 'pozitif gençlik gelişimi' hedefi bir kenara risk faktörlerini, karmaşıklıktan ötürü azaltamıyorsa veya koruyucu faktörleri arttıramıyorsa dahi mentörlük ilişkisinin hayat bulduğu bir

ekosistemde ‘önce zarar verme’ ilkesinin tesis edilebilmesi için (Hamilton ve Hamilton, 2005) bağlanma ve kişilerarası ilişkiler perspektifi oldukça ufuk açıcudur. Ayrıca, mentörlük programları risk altındaki gençler için tek başına olmaktansa daha kapsamlı ve bütüncül bir müdahale programının (ör. psikoterapi, ilaçlı tedavi, rehabilitasyon) bir parçası olarak uygulanması daha doğrudur. Çünkü, mentörlük başat bir tedavi, terapi ya da özel eğitimin yerine ikame edilemez (DuBois ve ark., 2011). Gelişmiş ülkelerde mentörlük programları müdahale ve koruma yöntemi olarak yasal olduğu için özel ihtiyacı olan veya risk altındaki gençler, bir tedavi kapsamında psikolog veya psikiyatristleri tarafından bu programlara yönlendirilmektedir. Ancak, bu yönlendirme süreci çocuk ve ergenlerin özel ihtiyaç veya risk durumlarına göre yapılmalıdır. Örneğin, suça itilmiş gençler için yapılandırılmış programların daha etkili olduğu tespit edilmiştir (Lipsey, 1992). Öte yandan, hamile ve ebeveyn gençlere yönelik planlanan mentörlük programlarının ‘bakım-verme’ gibi daha ilişki odaklı yapılandırılmamış olmasının önemine işaret edilmektedir. Fiziksel engeli (ör. işitme, görme gibi) olan gençlerin yine aynı engelden muzdarip mentör veya akranlarıyla mentörlük programlarına katılmalarının etkili olduğu görülmektedir (Britner ve ark., 2006).

Bağlanma Temelli Mentörlük Yaklaşımı

Son dönem mentörlük araştırma ve uygulamaları mentörlük ilişkisinde yer alan her iki tarafın da bağlanma ilişkilerinin önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla mentörlük araştırmalarının etkililik ekseninde çabaları devam ederken bağlanma-temelli (attachment-based) bir uyanıştan bahsedilebilir. Bireysel faktör gibi sürece katkı sağlıyor gibi gözükken bağlanma ilişkileri aslında bireyin erken dönemde yetiştiği ekosistemden doğrudan etkilenmektedir. Dolayısıyla ekosistemik bir meseledir. Bebeğin hissettiği anne/bakım-veren merkezli hassasiyet, ilgi ve ulaşılabilirlik duyguları tekrar eden tecrübeler neticesinde bağlanma tarzı olarak tezahür eder. Şöyle ki, anne-bebek veya çocuk-ebeveyn ilişkisinde tecrübe edilen güven, güvensizlik veya tutarsızlık gelecekteki ilişkilerde tecrübe edilecek ilişki örüntülerine adeta bir taslak sağlamaktadır. Söz konusu taslak gelecekteki arkadaşlıkları, romantik aşk ilişkileri ve iş ilişkilerini etkilemektedir. Ainsworth ve arkadaşlarının (1970) Yabancı Durum Deneyi’nde güvenli, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma olarak kategorize ettikleri üçlü taksonomi Main ve Solomon’un 1990’daki araştırmasının neticesinde ‘dezorganize/düzensiz bağlanma’ kategorisinin eklenmesiyle dördü taksonomi olarak kabul görmektedir.

Her bir bağlanma örüntüsünün tekabül ettiği ‘kendiliğe’(self) ve ‘diğerlerine’(others) dair bilişsel bir organizasyon vardır. Bu bilişsel organizasyonlara ‘içsel çalışma modelleri-İÇM’ (internal working models-IWM) denilmektedir. İÇM’ler bireyin kendisini ilgi görmeye ve sevgiye değer olup olmadığına ilişkin genel değerlendirmeleri içeren ‘benlik’ ve ‘öteki’ tasarımlarıdır. Söz konusu bilişsel organizasyonun ana taslağı erken dönem anne bebek ilişkisinde oluşturulsa da haya boyu devam eden farklı ilişki tecrübelerle her daim güncellenmeye ve uyumlanmaya açık yapılardır. Bu nedenle bağlanma ilişkileri bir nevi ‘karakter inşası’ (trait construct) olmaktan ziyade ‘organizasyonel’ yapılardır (Sorufe, 1977). Bağlanma konusunda yapılan sayısız ampirik araştırma

güvenli bağlanan bireylerin İÇM'lerinin 'olumlu' benlik ve öteki tasarımları içerdiğini gösterirken, kaygılı bağlanan bireylerin 'olumsuz' benlik 'olumlu' öteki tasarımları içerdiğini göstermiştir. Nitekim kaçınmacı İÇM'lerinde bireylerin 'olumlu' benlik ve 'olumsuz' öteki tasarımları hâkim iken dezorganize/düzensiz bağlanmış bireylerin 'olumsuz' kendilik ve öteki tasarımları hakimdir.

Bağlanma ilişkisinin zihinsel organizasyon denklemi mentörlük programlarının eşleştirme sürecinde ilişkişel nedenlerden kaynaklanan olası problemlerin asgariye indirilebilmesi ve ilişkinin etik çerçevesinin korunabilmesi açısından çok önemlidir. Bu açıdan meseleye yaklaşıldığında özellikle güvensiz-güvensiz, güvensiz-dezorganize veya dezorganize-dezorganize mentör-menti eşleşmelerinin ciddi problemler ve etik sorunlar ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Gormley, 2008). Mentör ve mentilerin bağlanma ilişkilerinin 4*4 olmak üzere 16 farklı kombinasyonda araştırıldığı bir araştırma henüz bulunmamaktadır.

Ancak, eş ilişkilerine bakıldığında kaygılı bağlanma tarzına sahip bireyler eşleri kendilerinin yardımına ihtiyaç duyduğunda alaycı ve küçümseyici ses tonu ile muhatap aldığı tespit edilmiştir (Shaver & Mickulincer, 2004). Başka bir araştırma bağlanma kaygısı olan bireylerin çok düşük düzeyli başa çıkma kapasitesi, düşük psikolojik dayanıklılık (resilience) ve ego-kontrol düzeyi ve daha çok davranışsal problemleri olduğunu göstermiştir (Cooper ve ark., 2004). Araştırmaların kaygılı bağlanma örüntüsünün muhataba aşırı bağımlılık ve ayrılığa aşırı hassasiyet ile ilişkili olduğundan dolayı, mentörlük ilişkisinde kaygılı mentörlerce cinsel, fiziksel ve psikolojik "sınırları korunması" etik bazı riskler oluşturabilir (Gormley, 2008). Veyahut, kaçınmacı bireylerin aşırı derecede kendine yaslanan ve destek aramakta zorlanan bireyler olduğu için olası bir mentörlük ilişkisinde mentiye ne kadar ilgi, destek ve anlamlı bir ilişki sunabilecekleri muammadır. Dezorganize bağlanmaya baktığımızda, bu bağlanma tarzı için 'korkulu' bağlanma da denilmektedir. Dezorganize bağlanmış çocuklar bir yandan 'güven' verirken bir yandan dengesizce 'korkutan' bağlanma nesnesine stres anında yaklaşma ve uzaklaşma arasında güvenli çocuklar gibi dengeli bir salınım yapamaz. Bu nedenle, yetişkin olduklarında da korkutucu ve dengesiz olabilmektedirler. Ayrıca dezorganize bağlanma psikopatoloji, travma ve yeni travmatik deneyimlere maruziyet anlamında bir risk faktörüdür. Bu nedenle, potansiyel mentörlerin aday havuzundan hiçbir eleyici seçime tabi tutulmadan seçilmesi çözümlenmemiş travmalar ile baş etmeye çalışan ve adı konulmamış psikopatolojilerden muzdarip ama zahirde 'normal' gibi gözükten kişilerden seçilmesi riskini barındırmaktadır. Bu da etkililik ve etik açısından çok büyük risktir.

Mentörlük ilişkisinde mentörler bir nevi bağlanma nesnesidir. Aynı zamanda, mentörlerin bu süreçte doğal olarak quasi-terapötik roller üstlenmesi gerekebilir (DuBois ve ark., 2011). Mentörler, tıpkı bebek-anne bağlanma ilişkisinde olduğu gibi kolayca değiştirilemez ve kaybedilince yas tutulur; yaşamak ve gelişimsel tekâmül için ihtiyaç duyulur; kaygıyı giderir ve güvenli bir zemin işlevi görür ve hatırı sayılır bir süre ilgi ve bakım verir. Mentörlük ilişkilerinde bakım, ilgi, sevgi, destek ve güven sağlamaktan ve en önemlisi 'bağ kurmaktan' sorumlu mentörlerin 'güvenli' bağlanma örüntüsüne

sahip kişilerden seçilmesi arzu edilen etkili mentörlük programları için oldukça hayatidir. ‘Bağ kurulan’ taraf olan mentiler geçmişte tecrübe ettikleri eksik, aşırı, kopmuş veya toksik bağları, mentörleri aracılığı ile gözden geçirme ve yeniden değerlendirme fırsatı bulabilir; güvensiz veya dezorganize olan iç dünya güvenli bir zemine veya organizasyona kavuşabilir.

Konu ile ilgili önemli bir başka husus ise, bağlanma ilişkilerinin hassas evresidir (sensitive period). Bağlanma ilişkilerinin formasyonu için doğumun akabindeki ilk 2-2,5 yıla tekabül eden zaman zarfı bağlanmanın hassas evresidir. Bu evrede ihmal, istismar veya kötü muamele nedeniyle olası herhangi bir gecikme veya mahrumiyet ‘kurt çocuk’ vakasından, ‘mahrumiyet cüceliğine’ (deprivation dwarfism) veya ölüme kadar varan vahim tablolarla sonuçlanabilmektedir. Nitekim, özellikle doğum akabindeki ‘strese duyarlı dönem’ (stress-hyporesponsive period) kabul edilen ilk iki haftada gerçekleşen ilişkisel stresin beyinde HPA ekseninin işleyişinde kalıcı aksaklıklar, adrenokortikal glukokortikoid salınımının azalması (Schmidt, 2019), atipik diurnal ve sirkadiyan ritim (Pajer ve ark., 2001) ve hafıza, bilişsel esneklik, dikkat becerileri ve mantık yürütme gibi işlevlerden sorumlu yönetici işlev bozuklukları (Nikulina ve Spatz-Widom, 2013) ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Hatta, travmatik tecrübeler sadece beyin işleyişini değil aynı zamanda beyni yapısal olarak olumsuz etkilemektedir. Bu yapısal bozukluklar sıklıkla hipokampus, amigdala ve prefrontal kortekste gözlemlenmektedir (Jung, Chang & Kim, 2016). Dezorganize bağlanma ile çok yakından ilişkili olan TSSB’de duyuşsal bilgi ile hatıra ve anlatıların (narration) bütünleştirilmesinden sorumlu anterior singulat ve orbitofrontal korteks, talamus, insula, Broka alanı, paryetal lob ve hipokampüsteki anormal işleyiş hakimdir. Ayrıca, TSSB medial pre-frontal kortekste dendritik atrofi ve amigdalada hipertrofiyle yakından ilişkilidir (Kolassa ve Elbert, 2007).

Bağlanma araştırmaları dezorganize/düzensiz bağlanmayla çocukluk çağı istismar öyküsü ve psikopatolojiler doğrudan bir ilişki olduğunu göstermiştir. Her iki ebeveyni çeşitli nedenlerle (ör. doğal afet, trafik kazası gibi) kaybetme, ebeveyn suç davranışı ve hapse girmesi, ebeveyn psikopatolojisi, ihmal, istismar ve kötü muamele mağduriyeti gibi nedenler çocuk ve ergenlerin kurum bakımına alınması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, kurum bakımında kalan çocuk ve ergenlerin istismar veya ihmal olup olmamasından bağımsız olarak çok ciddi fiziksel gelişim problemleri olup (van IJzendoorn & Juffer, 2006) beraber ‘sevgi bağları kopmuştur’ (bonding break) (Ladnier & Massanari, 2000) ve dezorganize bağlanma tarzı vardır (Vorra ve ark., 2003; Dozier & Rutter, 2008; Genç & Pak, 2019). Nitekim ‘insanı öldürmeyen acı güçlendirir’ sözünden hareketle ‘ideal’ dozda travma/stress beyinde ‘dayanıklılığı’ yani ‘esnekliği’ teşvik etmektedir (Thiel, 2019). Araştırmalar, beynin hipokampal bölgesinde TSSB kaynaklı atrofilerin geri çekilebildiği ancak amigdal hipertrofilerin geri çekilmesinin zor olduğunu göstererek nöroplastisine adına umut ışığı yakmıştır (Kolassa & Elbert, 2007). Ancak, geri dönüşlerin zor olduğu amigdal bölgeyle ilgili bulgular travma sonrası iyileşmenin uzun soluklu bir süreç gerektirdiği şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle yakın ve anlamlı ilişkiyi önemseyen bağlanma-temelli mentörlük programlarının travma mağduru çocuk ve ergenlerine yönelik kapsamlı tedavilerin bir bileşeni olarak planlanması gençlerin

uzun vadeli psikolojik dayanıklılığına katkı sağlayabilir. Zaten araştırmalar mentörlük programlarını özellikle risk altındaki çocuklara kısa vadeli bir aktivite gibi sunmaktansa uzun vadeli bir süreç olarak dahil etmenin önemine işaret etmektedir (Smith ve ark., 2015). Bu sayede, kopmuş sevgi bağları yeniden bağlanarak nöroplastisitenin tesis edilmesi mümkün olabilir.

Kanıtı Dayalı ve Sürdürülebilir Mentörlük

Mentörlük Programlarını gencin özerklik kazanma ile eş zamanlı bağlanma ihtiyacını da karşılamaya yönelik ilişkileri bağlamında yapılandırmak önemlidir. Yetişkinlerin verdiği uygun tepkiler sayesinde ergenin sosyal becerileri gelişir ve olgunlaşır. Bu onun benlik algısını destekleyerek, özerklik ve bağlanma ihtiyaçlarını hem karşılaması hem de ikisi arasında bir denge kurmasını sağlar. Mentörlük Programları ilişkisel becerileri geliştirmeyi ve desteklemeyi hedefler. Yaşantısal ve sistematik olarak yapılandırılmış program içerikleri aracılığı ile kurulan bire-bir ilişkilerle hem sosyal becerileri pratik etme hem de geliştirme imkânı sunarak sunar. Güvenli alanda deneyimler kazandıran bu doğası itibarı ile ergenler için sorun alanı niteliği taşıyabilecek konularda Mentörlük Programları adeta bir sosyal laboratuvar işlevi görür. Ergenler bu şekilde topluma entegre olmuş, bireyler olma özelliği kazanırlar. Genç bir yandan özerk bir birey olma çabası içinde iken öte yandan bağlanma ihtiyacı arasında kalır. Aslında ergenlik dönemi ile ebeveynlerin temel görevi bu iki fenomen yani bir yandan bağımsızlık bir yandan bağlanma ihtiyacı arasında kalan ergenin ilişkilerindeki dengeyi hassas bir şekilde dengeleme becerisi ya da çabası olarak karşımıza çıkar (Santrock, 2011).

Ergenler özerklik kazanma ve kendi davranışları üzerinde kontrol sağlama becerilerini onların bu denetim isteklerine etraflarındaki yetişkinlerin verdiği yerinde ve uygun tepkiler aracılığı ile kazanırlar (Laursen & Collins, 2009). Ergen özerkliğini kazanmaya çalışırken tecrübeli bir yetişkin, onun yerinde karar verip davrandığı konularda kontrolü bırakabilir ancak öte yandan onun yeterli olmadığı alanlarda uygun kararlar verebilmesi için ona yol gösterir. Öyle ki Mentörlük Programları sayesinde ergenler yetişkinlerle aralarında geçen bu uygun ve yerinde etkileşimler sayesinde kendilerine güven kazanarak, zamanla yerinde kararlar verebilme becerisi edinirler (Santrock, 2011).

Mentörlük Programlarının aile sorunları olan çocuk ve ebeveynlerle de etkili sonuçlar verdiği bilinmektedir. Yeterli aile kontrolünün olmayışı çocuk suçları ile bağlantılı en önemli ebeveynlik faktörü olarak karşımıza çıkar (Santrock, 2011). Ebeveyn denetimi ve aile kontrolüne ilişkin yeni bir yaklaşım ergenin kendi isteği ile kendini açması isteğine odaklanmak olarak karşımıza çıkar. Eğer ebeveynleri kendilerine soru sorduğunda ergen ebeveyn ilişkisi kontekstinde güven, kabul ve pozitif bir ton varsa ergenler açılmaya ve paylaşmaya daha açık bir tutum sergilerler (Keijsers & Laird, 2010). İşte bu davranışların kazanımı Mentörlük Programlarının ilişkisel bağlamı içinde gerçekleşir.

YÖNTEM VE ANALİZ

Araştırmada genel olarak literatür taraması yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemle konu hakkındaki kavramsal ve kuramsal çerçevenin çizilmesi hedeflenmiştir. İlgili literatür ekseninde, özellikle mentör ve menti eşleştirme sürecinde bağlanma temelli bir yaklaşımın ve süregiden süpervizyon desteğinin etkili ve nitelikli bir mentörlük programı için önemi tartışılmıştır. Buna ek olarak, bağlanma temelli mentörlük programlarının sürdürülebilirliğinin garantörü olarak sistematik eğitim ve süpervizyon konusu vurgulanmıştır.

TARTIŞMA

Kanıtı dayalı bağlanma temelli sürdürülebilir mentörlük modelinde mentörlere süpervizyon hizmeti ile destek verilmesi kritik derece önemli bir konudur. Süpervizyon ruh sağlığı alanlarında hizmet vermek üzere eğitim alan kişilere verilen bir uygulamadır. Profesyonel bir sorumluluk olarak süpervizyon uygulamaları mesleki olarak bu hizmetlerinin icrasının daha kıdemli bir profesyonel tarafından daha az deneyimli olan bir profesyonele yine mesleğin icrasına ilişkin sunduğu bir müdahale şekli olarak tanımlanabilir. Süpervizyon, ruh sağlığı mesleklerinin “imza/marka pedagojisi” (signature pedagogy) olan mentörlük eğitim ve uygulamalarının temel bir bileşenidir (Goodyear, 2007). Özellikle de bağlanma özellikleri dikkate alınarak yapılandırılan mentörlük programlarının sürdürülebildiği açısından mentörlere süpervizyon desteği verilmesi ayrıca önemli bir yere sahiptir. Mentörlük programlarında süpervizyon süreci mentilere bireysel, sosyal ve akademik destek vermek üzere mentörlerin daha işlevsel olarak desteklenmesi gibi konuları kapsar.

Süpervizyonda profesyonel mentörlük ilişkisindeki (mentör ile menti arasındaki) gibi benzer rollere bürünmüş bir profesyonel ilişki dinamiği ve rehberlik görülür (Yıldız, 2021). Süpervizyon sürecinde süpervizör bir yandan mesleki rol ve sorumlulukları yerine getirirken bir yandan hem kendisi hem de mentör-menti ikilisi için psikolojik anlamda “öz bakım (self-care)” sağlar. Süpervizörler mentörlük sürecinde mentör-menti ikilisine bir nevi rol model olur (Borders, 2005).

Bağlanma perspektifinden bakıldığında süpervizyon hizmeti mentörlük programları için çok hayatidir. Çünkü bağlanma temelli yaklaşım mentörlük programlarının sunduğu yapıdan ziyade ilişkinin iyileştirici gücünü vurgulamaktadır. Nitekim, mentörlük ilişkisinde tarafların tecrübe ettikleri ilişkinin niteliğine dair algıları aslında bir mentörlük ilişkisinin etkililiğini belirleyen yegâne etmendir. Söz konusu ilişkide yakınlık (ör. karşılıklı ilgi, duygusal bağ), ilgi (ör. ortak ilgiler, ortak beklentiler, benzer bilişsel işleyiş.) ve güven ilişkinin niteliğini etkileyen en temel üç bileşendir ve nitekim araştırmalar bunu desteklemektedir (Gormley, 2008). Ancak bahsi geçen yakınlık, ilgi ve güven şeklinde belirtilen temel bileşenlerin sınırlarının nerede başlayacağı ve biteceği konusu tam olarak süpervizyon hizmeti ile çözülebilecek bir konudur. Çünkü bireylerin bağlanma örüntülerinin güvenli, güvensiz veya dezorganize oluşuna göre bu üç alanda verecekleri tepki ve davranışlar dramatik olarak farklılık gösterecektir. Özetle mentörlük ilişkisinde taraflardan birisinin güvensiz

bağlanma örüntüsünün varlığı veya buna dair ihtimal her türlü etik sorun ihtimalini ve süpervizyonu gündeme getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü güvensiz bağlanma ikili ilişkide ya 'bağlanma kaygısı' ya da 'bağlanma kaçınması' olarak tezahür edecektir. Örneğin, güvensiz kaygılı bağlanma örüntüsüne sahip bireyler genel olarak aldıkları ilgiden tatmin olmayan, daha fazlasını talep edip muhatabı ile güvenli sınır çizmekte zorlanan ve sürekli yakınlık arayışı ihtiyacı içinde olan ve muhatabının onun ihtiyaçlarını karşılama gerektğini düşünen bireyler olarak tanımlanabilir.

Pistole ve Watkins (1995) kaygılı mentiler için şu özellikleri sıralamıştır: a) ihtiyaç dışı mükerrer yardım isteği, b) özerklik gerektiren durumlarda dahi mentörün yardımını isteme, c) stresin gereğinden fazla açık edilmesi, d) rahatlatılmaya çalışılmasına rağmen teselli bulamama, e) özel muamele beklentisi ve diğer mentileri kıskanma, f) mentörlerinden arzu ettikleri ilgiyi görüp göremeyeceklerini sürekli olarak merak etme ve bunun için maipülasyon, g) mentör olmadan hiçbir şeyi başaramama ve h) öfkelerini mentörlerinden saklama. Sonuç olarak, güvensiz kaygılı bağlanmış mentilerin işlevsel bir ilişki kurmaktan ve yapılandırıcı geri bildirim sunabilmekten oldukça mahrum bireyler oldukları söylenebilir. Güvensiz kaygılı bağlanma örüntüsü mentörlerde mentilerinin özerkliğini teşvik etmeme, mentinin gelişimini ve ilerlemesini tehdit olarak algılama (kayıp/ayrılık endişesi), mentileri ihtiyaçlarını karşılamak için birer kaynak olarak görme ve bunun sınırını çizemeyip cinsel birlikteliğe zorlama, muhatabının ihtiyaçlarına kör olma ve kendilerinden yardım talep edildiğinde muhatabı ile emredici ve küçümseyici ses tonu ile iletişim kurma görülebilir.

Mentörlükten bağımsız olarak, gündelik yaşamda vuku bulan ikili ilişkilerde bağlanma tarzlarının ideal anlamda eşlenik olması beklenmedik bir durumdur. Dolayısıyla, çatışma ve sınır aşmaları gündelik ilişkide beklendik bir durumdur. Ancak, bağlanma temelli gençlik mentörlük programları ister münferit ister başka psikolojik veya psikiyatrik tedavilerinin veya özel eğitim programlarını tamamlayıcı bir bileşeni olarak var olsun, ilişkinin sağaltıcı etkisi ile gençliğin pozitif gelişimini ve gençliğin azami faydasını hedeflediği için mentör-menti ilişkisinde çatışma ihtimalini asgari düzeye çekmeyi amaçlar. Bu nedenle, genel anlamda mentörlük programları özelde bağlanma temelli mentörlük programları açısından düşünüldüğünde süpervizyon desteği olmazsa olmazlardandır (Berger, Black & Routson, 2018; Logsdon, Samudre, Kleinert, & University of Kentucky, 2018). Süpervizyon bu çerçevede mentör-menti arasında kurulan ilişki sürecini destekleme ve değerlendirme imkânı sunar (Yıldız, 2020, 2021). Alanda daha az deneyimli bir profesyonele süpervizyon desteği ile uygulanan program dahilinde mentörler profesyonel olarak desteklenerek aslında onların mentilerle daha sağlıklı bir ilişki kurmaları ve bu ilişkiyi sürdürmeleri sağlanmaya çalışılır. Süpervizyon aracılığı ile mentörlükte acemi ya da az deneyimli olan adayların profesyonel becerilerini geliştirmek mümkün olur (Bernard & Goodyear, 2004). Özetle, mentörlerin eğitilip, standardize yöntemlerle takip edildiği ve süpervizyon hizmeti ile desteklendiği bir uygulamanın gerekliliği konusunda literatürde bir fikir birliği görülmektedir (Subaşı & Yıldız, 2020).

Etkili bir mentörlük programı eğitiminin içeriğinde yer alması gereken süreçler literatürde genişçe tartışılmaktadır. Bu süreçler hizmet öncesi, hizmet içi ve hizmet sonrası olmak üzere üç temel kategoride sıralanabilir. Söz konusu süreçler dahilinde potansiyel mentörler yapılandırılmış bir yöntem ile taranarak seçilmeli ve eğitilmelidir (Yıldız, 2021). Mentörlerin seçilmesi, mentiler ile eşleştirilmesi ve eğitimi akabinde süpervizyon konusu mentörlük programlarını zorunlu bir bileşeni olarak hizmet içi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (DuBois ve ark., 2002). Bir mentörlük programının amacına ulaşmasında süpervizyon hizmeti yadsınamayacak derecede fazladır. Süpervizyon desteği ile yapılandırılmış bir mentörlük “hesapverebilirlik ilkesi” ile yürütülür. Mentörlük programlarının hedeflerine ulaşması, menti ve mentörün görüşme planının yapılandırılması, ebeveynlerin bilgisi dahilinde ilerlenmesi ve uzman kişilerce sürecin izlenmesi ve değerlendirilmesi konuları süpervizyon desteği ile mümkün olur (Hamilton ve Hamilton, 2005). Nitekim, DuBois ve arkadaşlarının (2002), 55 mentörlük programını içeren meta-analizinde mentörlük sistemiyle elde edilen sonuçların (ör. duygusal, davranışsal, sosyal, akademik, kariyer gelişimine ve istihdam) süpervizyon desteği ile daha güçlü olduğu ortaya konmuştur.

Süpervizyon menti ve mentör ilişkisindeki sınırları, güvenli alanı ve ikili ilişkileri (dual relationships) etik ilke ve profesyonel standartlar ile çeşitli düzenlemeleri esas almalıdır. Süpervizörün esas görevi, süpervizyon sürecinde “güvenli bir alan” oluşturmaktır. Öyle ki süpervizyon alan mentör zayıf yanlarını, tedirginliklerini, yetersizlik ve eksikliklerini, güvensizliklerini, karşı karşıya kaldığı zorlukları, fantezilerini ve karşıt aktarım ya da yansıtma kaynaklı tepkilerini tartışabilmeli ve güvende hissetmelidir. Süpervizyon sürecine dahil edilen mentör bu süreç yaşadığı öğrenme ve deneyimlemeleri sonucu bazen hata ve kusurları olduğunu fark edebilmeli ve bunlardan da öğrenebilmelidir. Değerlendirilmeye tabi olma ya da davranışlarının zaman zaman eleştirilmesi konusu kişide endişe yaratırsa bu onun daha az paylaşım yapmasına ve sonuç olarak bu süpervizyon sürecinden daha az yararlanmasına neden olacaktır. Güvenli bir süpervizyon ortamına ilişkin beklentiler, süpervizyon sürecinin başlangıcından itibaren açıkça ve gerektiğinde tartışılmalıdır. Mentörün süpervizörü ile açık konuşmaya çaba göstermesi ve gerektiğinde güvenilir farklı kişilerden de görüş alması faydalı olacaktır (Bernard & Goodyear, 2004; Barnett, 2000; Barnett ve ark., 2007).

Süpervizyon yaklaşımları teorik farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple, sorunların yapılandırılışı, kullanılan teknikler ve süpervizyon ilişkisinin karmaşıklığına göre yöntemsel farklılıklar oluşabilir (Bernard & Goodyear, 2004; Borders, 2001; 2005). Bu süreçte emin olunmayan herhangi bir adımda, deneyimli ve güvenilen bir profesyonele danışılması en önemli husustur. Aksi takdirde faydalı olmayan bir süpervizyon ilişkisi mentörlük ilişkisinde mentinin ulaşması beklenen hedefleri açısından faydalı olmayacaktır (Barnett, 2000). Diğer bir konu ise mentör ve menti arasında olası cinsel ilişki veya mentinin cinsel istismarıdır. Mentörlüğün etik boyutu ile ilgili olan bu konu bağlanma ve kişilerarası ilişkiler çerçevesince geniş bir tartışmayı zorunlu kıldığından bu araştırmada detaylı bahsedilmemiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, süpervizyon hizmeti alan mentörlerin esas görevlerinden birisi mentörlük ilişkisi dahilindeki güvenli alanı öğretmektir. Bu sayede güvenli alan

tecrübesinin hayatın diğer alanlarında vuku bulan ikili ilişkilere güvenli bir şekilde genelleştirilebilmesinin önünü açmaktır. Böylece mentiler gelecekte olası riskli durumlara karşı mentörlük kapsamında tecrübe ettikleri güvenli ilişkiyi ‘güvenli zemin’ olarak kullanabilirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mentörlük programlarının etkililiğine ilişkin araştırmalar ve uygulamalar neredeyse otuz yıl geçmesine rağmen hem uluslararası hem yerel düzeyde hala daha yeterli düzeyde değildir. Konu ile ilgili eldeki bilgileri destekleyen araştırmalar olmasına rağmen ya uygulamada karşılığı yetersiz veya Türkiye özelinde geçerliliği ve güvenilirliği test edilmemiştir. Ayrıca, mentörlük programları hakkındaki bilgilerin ve araştırmaların niceliksel artışına rağmen nitelikli ve etkili bir mentörlük programının nasıl olması gerektiği ile ilgili soru işaretleri hala daha mevcudiyetini korumaktadır. Son yıllarda bu soru işaretlerine bağlanma yaklaşımının çok ciddi bir çözüm niteliğinde olduğu fark edilmiştir. Mentörlük ilişkilerinde problem olarak bahsedilen sahalar bağlanma temelli bir yaklaşımla çözülebilir gözükmektedir. Bu yaklaşım mentör adaylarının eşlenecekleri menti adayları için bir nevi bağlanma nesnesi görevi gördüğünü ileri sürmektedir. Mentilerin mentörlük programı öncesine tekabül eden eşleştirme safhasında güvenli bağlanmış bireylerden seçilmesi fikri oldukça iddialı ve çözüm odaklı gözükmektedir. Böylesi bir yaklaşım mentilerin güvensizliklerini, korkularını, kaygılarını ve problemlerini kapsayabilen, psikoanalitik söylemle mentiden gelen beta elementlerini alfa elementlerine dönüştürerek bir nevi alfa işlevi (alpha functioning) (Bion, 1965) görebilen kişilerden seçilmesini önemser. Güvensiz bağlanma tarzına sahip mentör-menti eşleşmesinin sebep olacağı olası ilişkisel sorunları ve erken terminasyon riskini arttıracaklarını ön görmektedir.

Literatürde özellikle travma, istismar ve TSSB ile yakından ilişkili olan dezorganize bağlanma tarzına sahip bireylerin mentör olma riskini de en asgari düzeye düşürerek mentörlük ilişkisi için güvenli bir tampon görevi görür. Nitekim böylesi bir yaklaşım ilişki odaklı olup mentiyi ve onun barındırdığı bireysel ve çevresel risk faktörlerini belirli bir hedef ve gündemin önüne koyarak koşulsuz kabul sunması bakımından ayrıca güçlüdür. Bağlanma temelli yaklaşıma ek olarak mentörlük programı süresince mentörlere süpervizyon desteğinin sunulması tarafların etik sınırları bilmesi ve yeniden hatırlaması, mentör ve mentilerin iyilik hallerinin sürdürülmesi, ikili ilişkide her iki tarafında güvenli alanının sağlanması ve korunması, kriz yönetimi gibi nedenlerle oldukça hayatidir.

Bağlanma temelli bir mentörlük yaklaşımı bağlanma tarzlarına göre tarafların eşleştirilmesini önemseyerek kişiler arası etik sınırların çizilmesini teşvik eder (Gormley, 2008). Eşleştirme sürecinde güvenilirliği ve geçerliliği test ve teyit edilmiş ölçekler aracılığıyla mentör-menti ikilisine karar verilmesi mentörlük programlarını kanıta dayalı ve sürdürülebilir bir zemine oturtmayı amaçlar. Bu ölçeklerin kullanılması sadece bağlanma ilişkileri anlamında değil, mentörlük öncesi ve sonrası durumların (ör. psikopatoloji semptomları, öz-güven, öz-saygı, genel iyilik hali, akademik başarı, duygusal regülasyon, öz-regülasyon) tespit edilip kıyaslanabilmesi ve elde edilen pozitif veya negatif etkilerin ortaya bilimsel olarak konulabilmesini sağlar. Pek tabii, COVID-19 salgını nedeniyle

neredeysi iki yıldır uzaktan eğitime dahil olan ve daha yeni fiziksel eğitim hakkına erişmiş çocuk ve gençleri göz önünde bulunduralım. Bu noktada e-mentörlük programlarının gerekliliği detartıılmaya başlanmıştır. Mentörlük programları aracılığı ile toplumuzun genç bireyleri için vaat ettiği potansiyeli toplum nezdinde tam anlamıyla gösterebilmesi sadece araştırmacı ve uygulayıcıların çabası değil aynı zamanda yasa koyucuların, hak savunucuların, sivil toplum kuruluşlarının ve finansörlerin de desteği gereklidir. COVID-19 salgınının fiziksel olarak mesafeli ama sosyal olarak yakın olmayı zorunlu kıldığı; bankacılıktan eğitime hayatın her alanının uzaktan yönetildiği řu zaman zarfında e-mentörlük modeli çok ciddi bir imkân gibi gözükmetedir. E-mentörlük doğal bir ihtiyaç olan sosyalleşmeyi mümkün kılabileceği gibi telafi edici bir model olarak da işlev görebilir. E-mentörlük mekân ve ulaşım sorununu en aza indiren mentör ve mentinin buluşmasını kolaylaştıran bir modeldir. E-mentörlük modeli birebir mentörlük ilişkisi için uygun olabildiği gibi ‘grup mentörlüğü’ için de bir imkân gibi durmaktadır. E-mentörlük modelinde ihtiyaç duyulan iletişim ve etkileşim için bir yazılım ve süreçteki içeriğin kaydedilmesini sağlayan veri tabanıdır (Kuzu, Kahraman, ve Odabaşı, 2012). Onun dışında klasik mentörlük sürecinde yer alan tüm aşamalar çevrimiçi planlanır ve yürütülür.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M., & Bell, S. (1970). Attachment, exploration, and separation: illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41, 49-67. <https://doi.org/10.2307/1127388>
- Barnett, J. E., Doll, B., Younggren, J. N., & Rubin, N. J. (2007). Clinical competence for practicing psychologists: clearly a work in progress. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(5), 510–517. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.38.5.510>
- Barnett, J.E. (2000). The supervisee's checklist: Attending to ethical, legal, and clinical issues. *The Maryland Psychologist*, 46(1), 18-19. Erişim tarihi: 11.12.2022, https://nanopdf.com/download/ethical-and-legal-issues-in-supervision-essentials-for-supervisees_pdf
- Beltman, S. & MacCallum, J. (2006). Mentoring and the development of resilience: an Australian perspective. *International Journal of Mental Health Promotion*, 8, 1. <https://doi.org/10.1080/14623730.2006.9721898>
- Berger, J., Black, D.R., & Routson, S. (2018). 2018 revised NAPPP programmatic standards rubric. *Perspectives in Peer Programs*, 28(1), 18-59. Erişim tarihi: 01 04 2022, http://www.peerprogramprofessionals.org/uploads/3/4/7/4/34744081/persinpeerprogv28_1.pdf.
- Bernard, J. M., & Goodyear, R. K. (2004). *Fundamentals of clinical supervision*. Allyn & Bacon.
- Bernard, J.M. & Goodyear, R.K. (2019). *Fundamentals of clinical supervision* (6th ed.). Pearson.
- Borders, L. D. (2001). Counseling supervision: A deliberate educational process. D. C. Locke, J. E. Myers, & E. L. Herr (Ed.), *The handbook of counseling* (pp. 417-432). Sage Publications.
- Borders, L. D. (2005). Snapshot of clinical supervision in counseling and counselor education: A five-year review. *The Clinical Supervisor*, 24(1-2), 69-113. https://doi.org/10.1300/J001v24n01_05
- Britner, P. A. & Kraimer-Rickbay (2005). Abused and neglected youth. D. L. DuBois ve M. J. Karcher (Ed.), *Handbook of youth mentoring*. Sage Publications.
- Britner, P. A., Balcazar, F. E., Blechamn, E. A., Blinn-Pike, L. & Larose, S. (2006). Mentoring special youth. *Journal of Community Psychology*, 34(6), 747-763, <https://doi.org/10.1002/jcop.20127>
- Brook, J. S., Brook, D. W., Gordon, A. S., Whiteman, M., & Cohen, P. (1990). The psychosocial etiology of adolescent drug use: A family interactional approach. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 116(2), 111–267.
- Cooper, M. L., Albino, A. W., Orcutt, H. K., & Williams, N. (2004). Attachment styles and intrapersonal adjustment: A longitudinal study from adolescence into young adulthood. W. S. Rholes & J. A. Simpson (Ed.), *Adult attachment: theory, research, and clinical implications* (pp. 438–466). Guilford Publications.
- Curran, T., & Wexler, L. (2017). School-based positive youth development: A systematic review of the literature. *Journal of School Health*, 87(1), 71-80. <https://doi.org/10.1111/josh.12467>
- Doll, B. (2010). Positive school climate. Principal Leadership. Erişim tarihi: 10.06.2022 http://www.nasonline.org/resources/principals/School_ClimatePLDec10_ftsp.pdf.

- Dozier, M. & Rutter, M. (2008). Challenges to the development of attachment relationships faced by young children in foster and adoptive care. Childhood. J. Cassidy & P. R. Shaver, (Ed.) *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications* (pp. 698-744), The Guildford Press.
- DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., & Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: a meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 30(2), 157–197. <https://doi.org/10.1023/A:1014628810714>
- DuBois, D. L., Portillo, N., Rhodes, J. E., Silverthorn, N., & Valentine, J. C. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic assessment of the evidence, *Psychological Science*, 12(2), 57-91. <https://doi.org/10.1177/1529100611414806>
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: the adverse childhood experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8)
- Fenelon, F. de (1699). *The adventures of Telemaque* (çev. Y. K. Paşa). Öncü Kitapevi.
- Genç, Y., & Pak, M. (2019). Korunma ihtiyacı olan çocukların erken gelişim döneminde bakım elemanlarıyla kurdukları bağlanma ilişkisi, *Turkish Studies Social Sciences*, 14(3), 567-587, <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22622>
- Germain, M. L. (2011). Formal mentoring relationships and attachment theory: implications for human resource development. *Human Resource Development Review*, 10(2), 123-150. Erişim tarihi: 01 12 2022, <https://eric.ed.gov/?id=EJ924450>
- Gerrity, E. & Folcarelli, C. (2008). *Child traumatic stress: what every policymaker should know*. National Center for Child Traumatic Stress. Erişim tarihi: 17 05 2022 https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources/child_traumatic_stress_what_policymakers_should_know.pdf
- Gormley, B. (2008). Application of attachment theory: mentoring relationship dynamics and ethical concerns. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 16(1), 45-62. <https://doi.org/10.1080/13611260701800975>
- Grossman, J. B. & Rhodes, J. E. (2002). The test of time: predictors and effects of duration in youth mentoring relationships. *American Journal of Community Psychology*, 30(2). <https://doi.org/10.1023/A:1014680827552>
- Güllülü, S. (1977). *Ahi birlikleri*. Ötüken Yayınevi.
- Hair, E.C., Moore, K. A., Garrett, S. B., Ling, T., & Cleveland, K. (2008). The continued importance of quality parent–adolescent relationships during late adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 18(1), 187–200. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2008.00556.x>
- Hamilton, J. C., & Spruill, J. (1999). Identifying and reducing risk factors related to trainee–client sexual misconduct. *Professional Psychology: Research and Practice*, 30(3), 318–327. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.30.3.318>
- Hamilton, M. A., & Hamilton, S. F. (2005). Work and service-learning. D. L. DuBois & M. J. Karcher (Ed.), *Handbook of youth mentoring* (pp. 348–363), United States: Sage Publications

- Keijsers, L. & Laird, R. (2010). Introduction to special issue. Careful conversations: adolescents managing their parents' access to information. *Journal of Adolescence*, 33, 255-259. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.10.009>.
- Kolassa, I. T. & Elbert, T. (2007). Structural and functional neuroplasticity in relation to traumatic stress. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 321-325, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00529.x>
- Kuzu, A., Kahraman, M. & Odabaşı, H. F. (2012). Mentörlükte yeni bir yaklaşım: e-mentörlük, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), ISSN: 1303-0876 / 2667-8683
- Ladnier, R. D. & Massanari, A. E. (2001). Treating adhd as attachment deficit hyperactivity disorder. T. M. Levy (Ed.), *Handbook of attachment interventions* (pp.27-65). Academic Press.
- Laursen, B., & Collins, W. A. (2009). Parent-child relationships during adolescence. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development* (pp. 3–42). John Wiley & Sons, Inc. Retrieved from <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy002002>
- Lipsey, M.W. (1992). Juvenile delinquency treatment: A meta-analytic inquiry into the variability of effects. In T.D. Cook, H. Cooper, D.S. Cordray, H. Hartmann, L.V. Hedges, R.J. Light, et al. (Ed.), *Meta-analysis for explanation: A casebook* (pp.83–127). The Russell Sage Foundation.
- Listenbee, R., Torre, J., Boyle, G., Cooper, S., Deer, S., Durfee, D., ... Taguba, A. (2012). *Report of the attorney general's national task force on children exposed to violence*. Attorney General's National Task Force on Children Exposed to Violence. U.S. Department of Justice. Erişim Tarihi 17 05 2022, <http://www.justice.gov/defendingchildhood/cev-rpt-full.pdf>.
- Logsdon, P., Samudre, M., Kleinert, H., & University of Kentucky, H. D. I. (2018). A Qualitative Study of the Impact of Peer Networks and Peer Support Arrangements in Project Pilot Schools. Research Brief, Winter 2018. Human Development Institute. Erişim tarihi: 17 05 2022, <https://eric.ed.gov/?q=source%3A%22Human+Development+Institute%22&id=ED590603>
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for Identifying Infants as Disorganized/Disoriented During the Ainsworth Strange Situation. M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Ed.), *Attachment in the preschool years* (pp. 121– 160). University of Chicago Press
- McCoy, V., & Neale-McFall, C. (2017). Online site supervisor training in counselor education: Using your learning management system beyond the classroom to provide content for site supervisors. *Vistas Online*, 4, 1–6. Erişim tarihi: 23 03 2022 https://www.counseling.org/docs/default-source/vistas/online-site-supervisor-training.pdf?sfvrsn=6e9e4a2c_4
- McLain, G. E. (2019). Mentor academy for school counselors: A model plan. *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory, & Research*, 46(1-2), 39-47. <https://doi.org/10.1080/15566382.2019.1671098>
- Nikulina, V., & Widom, C. S. (2013). Child maltreatment and executive functioning in middle adulthood: A prospective examination. *Neuropsychology*, 27(4), 417–427. <https://doi.org/10.1037/a0032811>
- Pajer, K., Gardner, W., Rubin, R. T., Perel, J., & Neal, S. (2001). Decreased cortisol levels in adolescent girls with conduct disorder. *Archives of General Psychiatry*, 58, 297–302. DOI: [10.1001/archpsyc.58.3.297](https://doi.org/10.1001/archpsyc.58.3.297)

- Pearson, B., & Piazza, N. (1997). Classification of dual relationships in the helping professions. *Counselor Education and Supervision*, 37(2), 89–99. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1997.tb00535.x>
- Pistole, M. & Watkins, Jr. C. (1995). Attachment theory, counseling process, and supervision. *The Counseling Psychologist* 23(3), 457-478. <https://doi.org/10.1177/0011000095233004>
- QPR Institute (2019). QPR Training for Youth Guidelines: Policies and Procedures. Erişim tarihi: 20 10 2022, <https://qprinstitute.com/uploads/instructor/QPR-Training-for-Youth-Guidelines-2019.pdf>
- Rhodes, J. E., Grossman, J. B. & Resch, N. L. (2000). Agents of change: Pathways through which mentoring relationships influence adolescents' academic adjustment, *Child Development*, 71(6), 1662-1671. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00256>
- Rhodes, J. E. & Lowe, S. R. (2007). Youth mentoring and resilience: implications for practice, *ChildCare in Practice*, 14(1), 9-17. DOI:[10.1080/13575270701733666](https://doi.org/10.1080/13575270701733666)
- Rhodes, J. E. (2008). Improving youth mentoring interventions through research-based practice. *American Journal of Community Psychology*, 45, 35-42. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9153-9>
- Santrock, J. W. (2011). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi*. (13. Basımdan çeviri). (G. Yüksel, Çev.). Nobel Yayınları
- Schmidt, M. V. (2019). Stress-hyporesponsive period. G. Fink (Ed.). *Stress: Physiology, biochemistry, and pathology: Handbook of stress Series*, 3, 49-56, Academic Press
- Şeker, M. (2001). İbn-i Battuta'ya göre Anadolu'nun sosyal, kültürel ve iktisadi hayatı ile ahilik. Hagem Yayınları.
- Sherry, P. (1991). Ethical issues in the conduct of supervision. *The Counseling Psychologist*, 19(4), 566–584. <https://doi.org/10.1177/0011000091194006>
- Shonkoff, J. P., Boyce, W. T., Levitt, P., Martinez, F. D., & McEwen, B. (2021). Leveraging the biology of adversity and resilience to transform pediatric practice. *Pediatrics*, 147(2), e20193845. <https://doi.org/10.1542/peds.2019-3845>
- Small, S. A. (2008). *What Works* (Bilgi Formu: Mentörlük). Wisconsin Üniversitesi–Madison/Extension-Ocak 2008: Wisconsin. Erişim Tarihi: 25 02 2022 https://fyi.extension.wisc.edu/whatworkswiscconsin/files/2014/04/factsheet_2mentoring.pdf
- Smith, C. A., Newman-Thomas, C., & Stormont, M. (2015). Long-term mentors' perceptions of building mentoring relationships with at-risk youth. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 23(3), 248–267. <https://doi.org/10.1080/13611267.2015.1073566>
- Sroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48(4), 1184–1199. <https://doi.org/10.2307/1128475>
- Subaşı, H. & Yıldız, N. G. (2020). Gençler için sistematik bir akran ilişki modeli olarak mentörlük. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(22), 32-50. Erişim tarihi: 11 12 2022, <https://dergipark.org.tr/en/pub/genclikarastirmalari/issue/59338/682762>
- The Academic, Social, and Emotional Learning Act of 2015 (H.R. 850) will expand the availability of educator training to help students learn social and emotional competencies. Erişim tarihi: 13 03 2022 <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/850>

- The CDC Youth Risk Behavior Survey, 2019, CDC Vital Signs. Erişim tarihi: 03 13 2022, <https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/2019/su6901-H.pdf>
- Thiel, E. (2019). How to promote neuroplasticity following trauma. *Counselor Education Capstones*, 113.
- Turkish Statistical Institute (TurkStat) (2021). *Statistics on Child, 2020* (press release). Erişim tarihi: 19 03 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Child-2020-37228>
- van Ijzendoorn, M. H., & Juffer, F. (2006). The Emanuel Miller memorial lecture 2006: Adoption as intervention. meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional, and cognitive development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1228-1245. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01675.x>.
- Voight, A. & Nation, M. (2016). Practices for improving secondary school climate: A systematic review of the research Literature. *American Journal of Community Psychology*, 58, 174-191. DOI: [10.1002/ajcp.12074](https://doi.org/10.1002/ajcp.12074)
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Dunn, J., van Ijzendoorn, M. H., Steele, H., Kontopoulou, A., & Sarafidou, Y. (2003). Early experiences and attachment relationships of Greek infants raised in residential group care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(8), 1208-20. DOI: [10.1111/1469-7610.00202](https://doi.org/10.1111/1469-7610.00202)
- Weiler, L., Haddock, S., Zimmerman, T. S., Krafchick, J., Henry, K., & Rudisill, S. (2013). Benefits derived by college students from mentoring at-risk youth in a service-learning course, *American Journal of Community Psychology*, 52, 236-248. DOI: [10.1007/s10464-013-9589-z](https://doi.org/10.1007/s10464-013-9589-z)
- Yıldız, N. G. (2020). *Süpervizyon I ve II yüksek lisans ders notları*. İstanbul Medipol Üniversitesi
- Yıldız, N. G. (2021). Akran-danışmanlığı öğretim programı. A. Kızılkaya Namlı (Ed.). *"Eğitim ve bilim – 2021*. (pp. 43-58). Efe Akademi.